דברי אמת — וארא

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'. צריך ביאור אך הנה כתיב (תלים ק"ה) עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו כי הנה כתיב ואני ערל שפתים ופירש הזוהר כאשר אבאר פירושי דהיה כתיב (קהלת ח':ד') באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה דהנה קודם בא להמוח המחשבה ומשם לקול ומהקול להדיבור והוה הדיבור מקבל. אעפ"כ מהרב הוי הדיבור ראש והתחלה שממנו בא להתלמיד רישא דלא אתיידע שבא להתלמיד שכל ומחשבה והנה שהי' הדיבור סוף אצל הרב להתלמיד הוי אפילו קודם מהתחלה והנה דיבורו ית' הוי מלכות כי ע"י דיבור שגוזר מתקיים ניכר מלכותו אך ידוע ע"י התשובה נתבטל הגזירה וזה כאשר דבר מלך שלטון ומי הוא התשובה יאמר לו מה תעשה הלא צריך רחמים על ישראל להיות כבוד שמים (וי"ל נמי מי הצדיק הנקרא מי כדאיתא בספר מ"ע) והנה השכינה היא בגלות היא הדיבור פי' ודאי שאין מי למשול בו חלילה ואם כ"א שטובת ישראל היא כבוד שמים והנה אם היה הדיבור שלו בגלוי למשול בכל לא היה גלות כלל אך הוא מצמצם שכינתו ודיבורו וממשלתו בשביל הכרח הגלות. והנה השכינה בגלות עמנו כדי למשול באומות ולהטות לכם כרצונו הרע ית' שלא לבלבל אותנו ושלא לחרוב חלילי כחפצם הרע ר"ל אך בהצנע. וזה עד עת בא דברו להיות דברו בגלוי. אמרת הי' צרפתהו הי' אמירה עכ"פ הוא חב"ד ומוחין לקיום ולפעמים גם תוספת. והנה דבר ה' היא גילוי שכינתו להתגלות הוי' ב"ה והיא לישראל כי חלק הוי' עמו וכן במצרים קודם הגאולה לא הי' דבר ה' בגלוי וזה ואני ערל שפתים אני הוא דבר מלך שלטון לומר אני אני הוא ערל שפתים ?הספח הו' אשום כי לולא כן לא הי' גלות אך אעפ"כ מלכותו בכל משלה ולפעמים יש דבר מלך שלטון להפיל פחד על שונאי ישראל שלא ירעו יותר מדאי ושלא יגרמו לעבור על דת. וזה וידבר אלקים אל משה הוא גבורה להפיל פחד על שונאינו ולענין מה שצריך לישראל. ויאמר אליו אני ה' ולא כתיב וידבר לענין זה כי לולא זה לא הי' גלות כנ"ל:

וארא אל אברהם כו' ושמי ה' לא נודעתי להם. ברש"י וארא אל האבות. והוא תמוה לכל. והנה לכאורה לפי' שברש"י ז"ל הדיוקים סותרים קודם משמע שלא נראה להם בשם הוי' בי"ה ואח"כ רק לא נודעתי להם משמע אבל נראה להם. ועוד דיוק של רש"י הצא כתי' וירא אליו ה'. ונדקד' עוד [מ"ש רז"ל על] הוא אהרן ומשה הוא משה ואהרן מלמד ששקולין הם. לכאורה קשה הרבה הלא [לא] חסר בעולמו כלום ודאי גם לא יתר בעולמו כי כל יתר כנטל דמי וכן אומרים גדולי ישראל שודאי אין צדיק דומה לחבירו דאל"כ הי' אחד מיותר וכל בריותיו ית' הוא לצורך ואם כן האיך אפשר שהיו שקולים. (ויש עוד לדקדק לשון שקולין הם הוי לי' למימר שהיו שקולים כי אינם עתה בעולם). ונראה בעזרת אל ית' ובזה נתרץ נמי כוונת משה שסירב בשליחותו כ"כ ואי משום כבודו של אהרן לא ידקדק כ"כ בכבודו ית' לסרב כ"כ אמת לא קשה הלא אין מסרבין לגדול זה קאי אם רוצה לעשות כ"א שמסרב כמו מלאכים אצל לוט ואצל אאע"ה. (וי"ל עוד דאיתא בדבר של כבוד מסרבין) אך למה לא רצה לציית אותו ית' בשביל כבוד אהרן. ונראה דאיתא בזוהר משה שושבינא דמלכא אהרן שושבינא דמטרוניתא. והפירוש כי אהרן התפלל על ישראל וכפר עליהם וקשט ע"י זה כנ"י לה' ית' וגם במצרים הי' דרכו תמיד לעשות שלום בין איש לאשתו ובין איש לרעהו וע"י [זה] השכינה שורה בישראל וזה שושבינא דמטרוניתא לקרב את כנ"י לה' ית' ומשה רבינו ע"ה המשיך אורו ית' לכנ"י והוריד השכינה למטה הביא התורה וזה שושבינא דמלכא הקריב אותו יתברך לכנ"י כביכול. והנה הגם שזה מדרגה יותר עליונה אעפ"כ עיקר הוא היחוד הקב"ה וכנ"י וזה נגמר על ידי תרווייהו ולענין זה קאמר שקולין הן דע"י תרווייהו נפעל העיקר בשוה כי הי' זה צריך לזה (וכן בכל דור הפועלין זה שקולין הם וזה לשון הוה שקולין הן). וא"כ לא מיותר חד מנייהו אדרבה לפי זה יתורץ נמי סרובו בשביל אהרן דהנה כתיב אשה כי תזריע וילדה זכר וע"כ כתיב שובו אלי ואשובה אליכם ואנו אומרים השיבנו ה אליך כו' והלא הקב"ה רוצה בטובותינו ואינו צריך לכלום כ"א להטיב ולמה רוצה שנשיב אנחנו וישיב אלינו יעשה להיפך להשיבנו אליו. אך הנה איתא כל השירות לשון ניקנא שאינה גאולה גמורה כ"א אח"כ הי' מעותד עוד חבלים משא"כ לעתיד לבא בגאולה אחרונה יהי' שיר חדש דכר כי לא תהי' עוד צרה כלל. וע"כ כתיב שובו אלי כו' להיות אשה מזרעת תחלה כנ"י נקראת אשה וילדה זכר שיר חדש דכר. אך מה שאנו אומרים השיבנו כו'. שמעתי מהרב הגאון הקדוש מניקל שפורג שהי' רב בק"ק שינאווי אנו אומרים השיבנו בדרך זה ונשובה להיות התערותא דלתתא כי הוא ית' הכל יכול וכמו אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי ואח"כ אשה מזרעת תחלה כו' ובזה ונשובה אינו מיותר והנה משה רבינו ע"י רצה [שיהא] גאולת מצרים גאולה גמורה ע"כ הי' מתאוה להיות אשה מזרעת תחלה ע"כ רצה שאהרן יהי השליש כי הוא שושבינא דמטרוניתא כנ"ל הגם שאח"כ יהי' משה רבינו ג"כ יהי' טוב וזה הי' סרובו לטובת ישראל לכבוד ישראל. והנה האבות הגם שהיו ג"כ ממשיכים השכינה למטה וכדאיתא האבות הן המרכבה ואין אבות אלא שלשה אעפ"כ הם לא היו כ"כ כמשה להיות שושבינא דמלכא כ"כ ע"כ הוצרכו להיות תמיד בדביקות הרבה ואז השיגו והמשיכו האור הגדול למטה והיו צריכים ליזהר הרבה בדביקות וכדאיתא בספר חסידים שע"כ נזכר כ"ד פעמים האבות בתורה שלא פסקו מדביקותו ית' כל הכ"ד שעות משא"כ משה רבינו ע"ה איתא בזוהר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ושב אל המחנה כי תכף יכול לשוב אל המחנה גם בין העולם בא לו הדיבור כמו שכתיב עמדו ואשמעה כו' וכדפ"י רש"י ז"ל אשרי ילוד אשה כו' והנה אין אבות אלא שלשה הפי' הוא כל חב"ד שהם אבות לכל כי כולם בחכמה עשית כו' ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ובדעתו כו' וזה מרומז בשם הוי' ב"ה ביה"ו (כי ה' אחרונה מרומז בארץ ועוד שורשה יש כבר) ופשוט הוי' העולמות וזה וארא אל האבות פי' להשיג האבות המוחין הם חב"ד זה הי' אל אברהם כו' באל שדי פי' לשון שדים שהיו מוכרחים ליניק תמיד דביקות ית' ואז ידעו שם הוי' ב"ה המרומז באבות לכל כנ"ל. ושמי ה' לא נודעתי להם מעצמו כמו משה ע"ה:

[עוד] בפי' רש"י וארא אל האבות. ושמעתי כבר התמי' זו מה חידש. ופרשנו בעזרתו ית' דהנה רש"י ז"ל מה שפירש על ושמי ה' לא נודעתי לכאורה לפ"ז האיך שייך לזה אשר נראה לאבות באל שדי בשלמא להפירוש שדחה ניחא. ע"כ פירש אל האבות ור"ל והנה אאע"ה עבד את הבורא ב"ה באהבה ויצחק בפחד ויעקב בשניהם וכן הוא האמת וזה ואל יעקב בויו מוסיף על ענין ראשון. והנה במה שנתדבקו להבורא ב"ה לפי רצונם כן נתגלה להם ית' באלקותו עליהם והם נתדבקו בו הרבה בכח כן ית' ב"ה עליהם כי הבא ליטהר כו'. וזה וארא אל כו'. באל שדי לרצונם לעבודתו ית' לזה באהבה נתגלה ית' באהבה גדולה ולזה בפחד נתגלה ית' בפחד כו' וזה אל האבות לשון רצון כמו ולא אבה וזה אל האבות פי' על המקרא למה נתראה להם להאבות לרצונם לעבוד אותו ית' באותה מדרגה באל שדי באלקותו שהיה די. וא"כ הגם שהיו עובדים אותו ית' כ"כ והוא ית' לא נודע להם ברחמיו הגמורים. וזה ושמי ה' הוא של רחמיו לא נודעתי להם. וזה קרוב לפי' רש"י ז"ל:

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום כו'. והוא תמוה מהו הדיבור והציווי ומהו אח"כ להוציא את בני ישראל כו' כי פי' רש"י אינו מפורש בפסוק. אך הנה פירשנו הקל וחומר הן בני ישראל לא שמעו אלי כו'. לכאורה הוא תמוה כי הפסוק מפרש טעם שאין שייך זה בפרעה. אך הנה פרשנו על פסוק נרפים אתם

כו' תכבד העבודה כו' אדרבה כשתהי' להם קושי השיעבוד ירצו יותר לבקש תואנות להנצל ממנו לפי דבריו שהוא רק ערמה. אך הנה איתא שכוונת פרעה היה בעבודתו בהם לשעבדם עי"ז תחתיו ורצה להכניסם עי"ז לנון שערי טומאה ר"ל. עד שבאמת הי' במ"ט שערי טומאה ואם היו מתעכבים עוד רגע א' היו משתקעים ח"ו ע"כ לא יכלו להתמהמה. והנה כשראה פרעה שעדיין יש להם התשוקה לה' ית' לזבוח לו אמר נרפים כו' ע"כ אינם משוקעים עדיין כ"כ בטומאה. תכבד העבודה ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר להיות להם שום תשוקה להאמת ע"י זה לשון בדברי ניחא דוק ברש"י ז"ל. וזה ולא שמעו אל משה כו'. מעבודה קשה כנ"ל שע"י זה היו משוקעים בטומאה מאוד. וזה איתא נ"ל במדרש שהי' קשה להם לפרוש מע"ז הוא הטומאה. וע"י זה ניחא הק"ו הן בני ישראל לא שמעו מכ"ש פרעה גופי' עיקר הטומאה. ומה עשה הקב"ה וידבר אל משה ואהרן להיות עי"ז דבוקים בו ית'. ויצום לשון התחברות וצוותא אל בני ישראל ואל פרעה שהוא מלך מצרים כמו לכל מצרים. והוא ית' דבר עמם עי"ז הם דבוקים בו ית' עי"ז להוציא את בני ישראל פי' גם כל שניצוצות השייך לבני ישראל כו':

במדרש ראה נתתיך אלקים לפרעה כו'. מלך בשר ודם אין נקראים בשמו והי"ת קרא למשה בשמו אלקים וכן אין רוכבים על סוסו וכו'. וצריך ביאור מה בעי לפ' המקרא י"ל שמפרש לשון ראה. ונראה בעזרתו ית' עוד מעין זה יותר כי הנה פרשנו על שאמר משרע"ה מי אנכי כו' והשיב לו ית' ב"ה כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. לשון וזה לך האות צפי פשוטו אין מובן. פרשנו דהנה כל גאוה הוא שקר וכל מי שבא לו גאוה משום מדרגה או עבודתו ית' הטוב ידע שיש בו שום שפלות כי אחר הקדושה והאמת בא ענוה והנה הבא ליטהר מסייעין לו ומשרע"ה שאל מי אנכי לא השיב לו ית' אתה מובחר אנשים כמו שהי' האמת ב"א אמר לו כי אהי' עמך פי' אמת מי אתה כ"א שאני אהי' עמך וזה מה שלא בא לך גאוה מהנבואה שלך לך האות כי אנכי שנתתיך שהנבואה שלך הוא ממקום גבוה באמת נמצא זה פירושו מה שאמרת מי אנכי וכן י"ל כאן בדרך שאדם רוצה לילך הוליכו ית' בהכנעה וענוה וזה ראה נתתיך אלקים הגם שאין דרך מלך בשר ודם להקרא בשמו ממני תראה וכן תעשה להתנהג בענוה תמיד:

במדרש ויאמר התפאר עלי למתי אעתיר כו' יעו"ש. נראה לשון למתי קשה לו ופי' לשון תמי' כי הלא לא תרויח כ"א יום א'. ויאמר למחר פי' אה"נ שארויח על מחר לבד ולא כפי' רש"י להתפלל היום שיסורו למחר ודוק:

נגד אביהם עשה פלא בארץ מצרי' שדה צוען (תהלים ע"ח י"ב). דהנה כתיב והפלתי את ארץ גושן אשר עמי עומד עלי' לבלתי היות שם ערוב. י"ל דהנה הקדושה עליונים יראת שמים נקרא ארץ ישראל ארץ החיים והסט"א נקרא ארץ מצרים ארץ העמים והגשמיות הצריך לאדם נקרא ארץ גושן כי על ידם יש כח להתקרב אל הקדושה וגושן לשון קירוב אל הקדושה וכדאיתא בזוהר גושנה תקרובתא. והנה ע"י התשובה בא עזר וסיוע להיות הגשמיות ג"כ רק לה' שלא להיות בה תערובות יצה"ר כלל. וזה והפלתי את ארץ גושן אשר עמי עומד עלי' לבלתי היות שם ערוב תערובות וזה ע"י פלא והפלת הוא בא מהתשובה. והנה האבות היו צדיקים מעיקרא ולא היו צריכים לתשובה כ"כ וזה י"ל נגד אבותם עשה פלא היפך מאבותם כי עורר עליהם התשובה וכנ"ל על פ' שמות ע"ז בארץ מצרים שדה צוען מה שהי' ארץ שדה צוען נתק מהם ל' אהל בל יצען (ישעי' לג כ) ל' נתק מהם כ"א היו קדושים:

[עוד] נגד אבותם עשה פלא כו'. דהנה פרשנו על ושמתי פדות בין עמי ובין עמך כו'. לכאורה כל הפסוק מיותר כי כבר כתיב קודם והפלתי ביום ההוא את ארץ גושן כו'. ופרשנו כי כתיב נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך לשון נתתי לשון עבר ובמקום אחר כתיב ואתן אדם תחתיך ודאי פשוט י"ל הרי כאלו נתתי כבר. ונראה יותר כי ידוע אמת יש לו רגלים ע"כ מה שנזדמן ונעשה נס בהזכיר אותו בא עוד נס וע"כ לא רצו לדון את ישראל במה שניסה א' מאבותינו וניצלו כיון שנעשה נס נקל לבוא עוד נס מעין זה לנו גם אם אין כדאי כי אמת יש לו רגלים להלוך ולבא. משא"כ שקר אין לו רגלים אדרבה לא תקום פעמים צרה כי כיון שפעל הסט"א מעשיהו נפל ונתבטל בצער שסבלו ממנה. וזה ושמתי פדות כי איתא שבאו אותיות לברא בהם את העולם באות פ"א לא רצה ית' לברא את המילם אף שמרומז על פדות והוא טוב ורצונו ית' להטיב [על] שפדיון פירושי [שהוא] נותן אחר תחתיו או ממון ע"כ [לא רצה] וברא בבי"ת שפירושו ברכה להשפיע ולברך כמו שרצונו ית' להטיב ולהשפיע. והנה פרשנו על הללו את ה' כל גוים כו' כי הנה ה' ית' חפץ חסד הוא וכשגוזר ורוצה לבטל ובשביל אמתו נותן גוים תחת ישראל כי הכל מעשי ידי ודאי נראה שעי"ז יהיו לאותן גוים שום שכר שעל ידם ניצלו ישראל וזה הללו את ה' כל גוים כו' כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם שמקיים הגזירה ע"י גוי שנותן פדיון: וכן פרשנו על ויפרקנו מצרינו פי' מצרינו בא שפורק אותנו שנותן צרינו פדיון תחתינו: וכן פרשנו על לקונה עבדיו בדין כי נותן פדיון וכפרה גוי תחת בר ישראל ואם רוצה הב"ד לקטרג הלא אינו שוה לו כי הוא גוי וחוטא משא"כ ישראל טוב ממנו עונה לו ית' א"כ למה אתה מקטרג עליו יותר מעל גוי וזה לקונה עבדיו בדין. וזו ושמתי פדות כי ודאי היו בין ישראל שאינם כדאי כ"א שמצרים אשר לא היו כ"כ חוטאים היו פדות וזה ושמתי פדות בזה תראה הפרש בין עמי ובין עמך כי תדע מי' העיקר ומי היא הטפל הנעשה פדיון וכפרה בעד העיקר והנה במצרים לא הצרכנו לפלא זה כי היו נסים נפלאים כ"א למחר יהי' האות הזה כי יש מחר לאחר זמן כי ע"י מה שנעשה במצרים נפתח השער לכיוצא בזה אח"כ וזה נתתי כפרך מצרים פי' הלא כבר נתתי ונפתח השער [ע"כ] גם עתה כוש וסבא תחתיך כו' וזה נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים פי' בארץ הידוע ארץ חפץ וכן עם שבשבילם נברא הארץ שעתיד לנחול את הארץ כפי' רש"י על עם הארץ ירגמוהו כו'. וזה בארץ מצרים לשון מצר אותו צער שדה צוען לשון אהל בל יצען (ישעי' ל"ב כ') נעתק הדין לשדה מרומז בסט"א כדאיתא בזוהר על יודע ציד איש שדה:

בפסוק שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים כו'. (תהלים קלה ט) יש לדקדק לשון בתוככי הי' לכתוב בתוך מצרים. וכן ובכל עבדיו הי' מנייהו מפקת. י"ל דכתיב רק בארץ גושן אשר שם ב"י לא הי' ברד צריך ביאור. ופשוט הוא כי גם בארץ גושן לא בכל מקום היו ישראל. ונראה אפילו בנתיים היו בתי מצרים כמו שכתיב ופסחתי אליכם והוא פלא יותר להיות מקום ד' על ד' חלוק כאן ברד וכאן לא וכאן תכף הי' וזה רק בארץ גושן דוקא אשר שם ב"י לא הי' ברד משא"כ אשר שם גוי הי' ברד וזה שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים פי' בתוך בחיי אעפ"כ הי' בפרעה ובכל עבדיו גם באותן הדרים בינייהם:

וי"ל עוד דהנה כתיב וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ב"י עד א' ויכבד לבו הוא ועבדיו ולא שלח כו' משמע שהוא טעם בשביל שלא מת ממקניהם עד אחד. דאל"כ הי' לו למיכתב ויכבד לבו גם בפעם ההוא או ויכבד ה' את לבו. ונראה בעזרתו ית' דהנה ידע פרעה שהיו בין ישראל פושעים ואעפ"כ ניצלו ע"כ בזה הכבד את לבו. והוא לא ידע כי ודאי גם במצרים הי' שום א' וכיוצא שלא הי' ראוי לאותו עונש כ"א שהי' פדיון לישראל כנ"ל וזה שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים פי' בתוך ישראל הי' ג"כ מצרים פי' רשעים ע"י זה בפרעה ובכל עבדיו גם באותן שלא היו חייבים כ"כ [כי היו פדיון לישראל כנ"ל]:ca